

Міністерство освіти і науки України
Сумський державний університет

**СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ ПРОЦЕСИ
В УКРАЇНІ ТА СВІТІ:
ІСТОРІЯ, ПРОБЛЕМИ, ПЕРСПЕКТИВИ**

Матеріали
ІХ Всеукраїнської науково-практичної конференції

(Суми, 29 квітня 2022 року)

Суми
2022

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Власенко В. М., канд. іст. наук (Сумський державний університет);
Гончаренко А. В., канд. іст. наук (Сумський державний університет);
Дегтярьов С. І., д-р іст. наук (Сумський державний університет);
Зякун А. І., канд. іст. наук (Сумський державний університет);
Льницький В. І., д-р іст. наук (Дрогобицький державний педагогічний університет ім. І. Франка);
Каганов Ю. О., д-р іст. наук (Запорізький національний університет);
Камьонка М., д-р габ. (Uniwersytet Pedagogiczny im. KEN w Krakowie, Польща);
Король В. М., канд. іст. наук (Сумський державний університет);
Котляр Ю. В., д-р іст. наук (Чорноморський національний університет ім. П. Могили, м. Миколаїв);
Куліш А. М., д-р юрид. наук (Сумський державний університет);
Лебідь А. Є., д-р філос. наук (Сумський державний університет);
Лобко Н. В., канд. іст. наук (Сумський державний університет);
Нестеренко В. А., канд. іст. наук (Сумський державний університет);
Черкасов А. А., д-р іст. наук (Cherkas Global University, США).

Видання рекомендоване до друку рішенням вченої ради
Навчально-наукового інституту права СумДУ
(протокол № 9 від 16.06.2022 р.)

Суспільно-політичні процеси в Україні та світі: історія, проблеми, перспективи : матер. ІХ Всеукр. наук.-практ. конф. (Суми, 29 квітня 2022 р.) / ред. колегія : В. М. Власенко, А. В. Гончаренко, С. І. Дегтярьов та ін. – Суми : Сумський державний університет, 2022. – 433 с.

До збірника увійшли наукові статті та повідомлення викладачів, студентів, учених та аспірантів ЗВО і наукових установ, виголошені в рамках ІХ Всеукраїнської науково-практичної конференції «Суспільно-політичні процеси в Україні та світі: історія, проблеми, перспективи» (Посвідчення УкрІНТЕІ № 1022 від 20 грудня 2021 р.), присвяченої актуальним питанням суспільно-гуманітарних наук.

© Сумський державний університет, 2022

ЯКОВЕНКО Юлія Володимирівна
студентка, гр. ІС-11,
Сумський державний університет
(наук. керівник – д.і.н., проф. Дегтярьов С. І.)

Церковні документи як джерело до генеалогічних досліджень: реконструкція родоводів селян

Для реконструкції та дослідження родоводів селян застосовують різні генеалогічні матеріали. Дана робота присвячена матеріалам церковного походження. Безпосередньо, церква відіграла доволі важливу роль у традиційному сільському прошарку. Її функціонування відображається у багатьох джерелах, що залишають по собі цінні відомості. Такі документи надають важливі свідчення, які дозволяють здійснювати реконструкцію родоvodu та пошук доцільної інформації. В нашій попередній розвідці ми вже торкалися цього питання [5].

Масив джерел церковного походження є досить значним і вміщує різні групи матеріалів та збірників. Важливими є передшлюбні оголошення, метричні виписки, свідоцтва про всиновлення, рішення протоколу духовного суду про розірвання шлюбів. Найбільший інформаційний потенціал мають метричні книги. Записи метричних книг дозволяють встановлювати дати народжень, одружень і смерті осіб; родинні зв'язки: батьки/діти, брати/сестри, хресні батьки/похресники, свати, куми; визначати вік особи; звання (належність до певного стану і місця приписки); виявляти причини смерті.

Зазвичай метричні книги склалися із трьох основних частин: записи хрещень, тобто новонароджень, фіксації вінчань, фіксації смертей.[2]

Метричні книги велися регулярно, що є досить важливо для генеалогічних досліджень. Початок їх запровадження в Україні сягає XVII ст., з 20-х років XVIII ст. Про метричні книги XVIII ст. писав Б. Барвінський. У своєму повідомленні він зазначив цінність вивчення та дослідження таких джерел у юридичному, територіальному значенні; походження сімейного стану, родинних зв'язків тощо. У радянський період це джерело вивчали А. Перковський та М. Крикун. О. Петренко дослідив стан збереження документів християнських церков у зібранні Вінницького обласного державного архіву у фондах 9-ти духовних правлінь, окремих фондах 65 церков, об'єднаній збірці «Метричні книги церков, костьолів і рабинатів Подільської та Київської губерній» [1].

На сьогоднішній день поодинокі екземпляри книг зустрічаються у приватних колекціях, церквах або у священиків. Окремі примірники зберігаються у збірках музеїв, бібліотек та архівних установах.

Цінну інформацію для дослідження також несуть документи конкретно присвячені одній особі, похідні від метричних книг – метрики. Такі як метричні виписки та свідоцтва, фіксували факт народження, шлюбу або смерті конкретної особи.

Клірові та сповідальні відомості несуть не менше генеалогічної інформації. Клірова відомість – це документ про службу осіб духовного звання. Інколи такі документи

називали списком особам духовного відомства, послужним списком духовенства. Такі документи склалися із трьох частин: до першої заносилися свідчення про церкву, про майно та доходи, про школу; у другій частині нотувалися послужні списки кліру. Вони містили прізвище, ім'я, по-батькові, дату народження, записи про сімейний стан, належність до соціальної верстви, освіти, місце служби, посаду, нагороди, особисту власність, судові позови. Занотовувалися тут усі члени родини, що складає доволі цінну генеалогічну інформаційну базу. Третя частина містила статистичні відомості про парафію і прихожан. Однак згадки про селян у них є епізодичними і дещо опосередкованими: «Паламар передмістя Вінниці Старих Хуторів Св.-Георгіївської церкви Дементій Михайлов Крамарський селянський син, народився Київської губернії в м. Липовці...» [4]. Клірові відомості зберігаються у архівних зібраннях. Із XIX ст. зустрічаються цілі архівні справи під титулом «Про звільнення церковних старост від селянських повинностей».

Сповідальні відомості – документи, що фіксували виявлення осіб, які не брали причастя і не сповідалися. В основному ці документи стали списками парафіян того чи іншого приходу. До причастя й сповіді приходили цілою родиною. Тут зазначалося місце проживання, наприклад, номер двору, ім'я господаря, тобто голови роду, перераховувались члени родини та вказувався їх вік. Дана інформація є дуже актуальною для генеалогічних досліджень. Формуляр відомості залишався незмінним протягом усього XIX – початку XX ст. Уже із середини

XIX ст. у сільських приходах Поділля почали використовуватися друковані аркуші.

Також із усіма вище зазначеними збірками та метричними книгами зустрічаємо пов'язані з ними книги передшлюбних оголошень. Ці книги укладалися з метою недопущення шлюбів між близькими родичами. Парох повинен був тричі у недільні служби оголошувати в церкві про майбутнє вінчання та з'ясовувати, чи не має хтось з прихожан заперечень проти цього союзу. Фіксація такого дійства зберігалася у відповідних документах, де вказувалися імена молодих, їхніх батьків, місце проживання.

Існує чимало церковних документів індивідуального характеру, які дозволяють створити життєпис окремої особи. Однак виявлення детальних свідчень про окрему особу є доволі важкою та кропіткою справою, ніж з'ясування загальної генеалогічної інформації [1].

Секретні сторінки життя наших предків можуть бути висвітлені у документації, пов'язаній з розірванням шлюбу чи одруження вдруге. Проте кількість таких справ не могла бути великою через умови традиційного суспільства, за активної церковної протидії шлюбному лібералізму (справа про дозвіл селянці с. Козинець Вінницького повіту Марфі Христинівій одружитися вдруге) [3]. Документами, що засвідчував розрив шлюбу, було рішення духовного суду чи протокол. У ньому містилися наступні свідчення: повні імена подружжя, станова належність, посада, інформація про дітей (стать, вік), місце проживання. Також крім такої інформації у справах про розлучення знаходимо заяви, метричні свідоцтва про шлюб та про народження

дітей, слідчі матеріали (свідчення, рапорти). Подібні за своєю формою і досьє про накладання епитимії на селян за їхні релігійні злочини чи погані вчинки. Церковному суду підлягали справи, пов'язані з порушеннями суспільної моралі та норм шлюбно-сімейного законодавства: за «блудодеяние», «умерщвление младенца». Зустрічаються і приклади церковного покарання вбивць «в драке» та «неумышленно». У подібних документах згадуються не лише порушники, але й коло свідків, інколи досить широке, викладаються деталі події, дається характеристика окремим особам та їхнім вчинкам.

Важливою подією, особливо для селян-подолян, яка постала збільшенням цінності та важливості церковних джерел стала втрата у пожежі 2003 р. в Кам'янець-Подільському архіві більшої частини ревізьких та посімейних списків Подільської губернії XVIII–XIX ст. Звідси ми розуміємо, що дані документи становлять доволі важливу цінність для генеалогічних досліджень.

Таким чином, розглянуто основні джерела церковного походження їх функції та значення, проаналізовано важливість генеалогічного матеріалу церковних джерел для складання родоводів селян. Важливість родознавчих джерел церковного походження у традиційному аграрному суспільстві. Церковні джерела надають нам інформацію про факт існування особи, її ім'я, дати життя, віровизнання тощо.

1. Легун Ю.В. Генеалогічне значення джерел церковного походження (Подільська губернія 1795–1917 років) // Вісник Київського національного університету ім. Тараса Шевченка. Історія. К.: Київ. ун-т, 2005. Вип. 80/81. С.29-32.

2. Легун Ю. Класифікація джерел генеалогічного характеру селянських родин Правобережної України // Спеціальні історичні дисципліни: питання теорії та методики. 2005. №12. С.249-270.

3. Центральний державний історичний архів України, м. Київ (ЦДІАК України). URL: <https://cdiak.archives.gov.ua/daparar.php>

4. Зведений каталог метричних книг, що зберігаються в державних архівах України. Київ, 2009.

5. Яковенко Ю. Використання церковних джерел при реконструкції родоводів селян // Перший крок у науку. Матеріали XIII студентської конференції (Суми, 9-13 травня 2022 року). Суми: Сумський державний університет, 2022. С.431.